

НАЧАЛНА АДАПАТАЦИЯ НА СКАЛАТА РОДИТЕЛСКИ СТРЕС (PARENTAL STRESS SCALE, BERRY&JONES)

Ирина Петрова Бойкинова
Бургаски свободен университет

INITIAL ADAPTATION OF THE PSS (PARENTAL STRESS SCALE, BERRY&JONES)

Irina Petrova Boykinova
Burgas Free University

Абстракт: Целта на това изследване беше да се разработи българска версия на Скалата за родителски стрес – PSS (Parental Stress Scale). След оформянето на окончателната преведена версия, скалата беше попълнена от 100 родители, 26 от които са родители на деца с нарушения в развитието. Извършен е факторен анализ за разкриване факторната структура на теста. Инструментът показва отлична надеждност на българската версия – коефициент α на Кронбах е (.816).

Ключови думи: родители, родителски стрес, деца.

Abstract: The aim of the study was to develop a Bulgarian version of the Parental Stress Scale (PSS). After the completion of the final translated version, the Scale was filled by 100 parents, 26 of whom are parents of children with developmental disabilities. Factor analysis was used in order to reveal the factor structure of the test. The instrument has shown excellent reliability of the Bulgarian version - Cronbach's alpha coefficient is (.816).

Keywords: parents, parental stress, children.

Въведение

Да станеш родител те тласка в нов свят с голяма отговорност, много предизвикателства и фантастичен потенциал за личностно израстване. Независимо дали е вярно, че родителството ни кара да „израстваме”, няма съмнение, че то носи смесица от постижения и трудности, които понякога са извънредни. За някои родителството е скалист път, който включва загриженост за техните деца, промени в отношенията с партньора, а също и влошаване и промени във физическото и психическото здраве, които влияят върху функционирането у дома и на работното място.

Да имаш дете е едновременно възнаграждаващ и облагащ опит, а родителският стрес е нормална част от това да бъдеш родител [4]. Родителският стрес може да бъде определен като „набор от процеси, които водят до отблъскващи психологически и физиологични реакции, произтичащи от опитите за адаптиране към нуждите на родителството”[5]. Нивата на родителския стрес не са статични, но се колебаят според етапите на развитие на детето и изискванията, пред които са изправени родителите [2].

Подходите на Абинин (1995) и Белски (1984) към родителския стрес са забележителни в този смисъл. Абинин (1995) обяснява потенциалните ситуации, които пряко и косвено влияят на родителския стрес като идентифицира три важни източника за родителския стрес: характеристиките на децата, родителските характеристики и ситуационно-демографския жизнен стрес. Белски (1984) посочва в своя модел на родителство, че стресът се влияе от историята на саморазвитието на родителите, родителската личност, брачните отношения, професиите на родителите, родителските социални мрежи и характеристиките на детето. В този контекст Белски (1984) отбелязва три важни детерминанти на родителството: личните психологически ресурси на родителите, характеристиките на детето и контекстуалните източници на стрес и подкрепа.

Измерването на нивата на стрес на родителите традиционно се извършва с различни инструменти за оценка. Сред специфичните мерки за родителски стрес, използвани на английски език, можем да отбележим както Parenting Stress Index (PSI; Abidin, 1995), така и Скалата за родителски стрес (PSS; Berry & Jones, 1995) поради адекватните им психометрични свойства. В България е адаптиран Индексът на родителски стрес – 4 на Абинин. Той е самооценъчен въпросник и съдържа 120 въпроса.

Интересът към PSS (Berry & Jones, 1995) се базира на две важни причини: а) кратък и по-лесно разбираем самоочет и б) прави разлика между родители на деца в норма и родители на деца с нарушения в развитието. Скалата за родителски стрес (PSS) измерва „индивидуалните различия в нивото на стрес, свързан с отглеждането на деца“ [4]. Тя е съсредоточена върху индивидуалното възприемане на стреса, а не върху действителните източници на стрес. PSS се занимава с дихотомията на родителството; че е едновременно стресиращо и удовлетворяващо, като включва в себе си както отрицателни, така и положителни аспекти, а след това обръща положителните, за да направи общата скала мярка за стрес.

Бери и Джоунс съобщават, че скалата демонстрира задоволителна конвергентна валидност с различни мерки за стрес, емоции и удовлетворение от роля, включително възприеман стрес, стрес в работата/семеяството, самота, тревожност, вина, съпругеска удовлетвореност, съпругеска ангажираност, удовлетвореност от работата и социална подкрепа. Дискриминантните анализи демонстрират способността на скалата да прави разлика между родители на типично развиващи се деца и родители на деца с нарушения в развитието.

Цел и задачи на изследването

Целта на настоящото изследване е да се проверят психометричните показатели на Скалата за родителски стрес – Parental Stress Scale (Berry, J. O., & Jones, W. H. 1995) за български условия. В съответствие с тази цел бяха формулирани следните задачи: (1) да се установи факторната структура на българската версия на PSS; (2) да се провери вътрешната съгласуваност на скалата; (3) да се проследи влиянието на демографските фактори върху разпределението на бала в изследваната извадка.

Описание на инструмента

Parental Stress Scale (Berry, J. O., & Jones, W. H. 1995) е самооценъчна скала, която съдържа 18 твърдения, представящи удоволствие или положителни теми на родителството (емоционални ползи, самообогатяване, личностно развитие) и отрицателни компоненти (искания за ресурси, алтернативни разходи и ограничения). От анкетираните се иска да се съгласят или да не се съгласят с твърденията от гледна точка на тяхната типична връзка с детето или децата си и да оценят всеки елемент по скала от пет точки: напълно са несъгласни (1), не са съгласни (2), нито несъгласни, нито

съгласни (3), съгласни (4) и напълно съгласни (5). 8-те положителни твърдения са с обратна оценка, така че възможните резултати по скалата могат да варират между 18-90. По-високите резултати по скалата показват по-голям стрес. Скалата е предназначена да се използва за оценка на родителския стрес на родители на деца с и без клинични проблеми. Скалата за родителски стрес демонстрира отлични нива на вътрешна надеждност (.83) и надеждност при повторно тестване (.81).

Организация и провеждане на изследването

Въпреки че Parental Stress Scale (Berry, J. O., & Jones, W. H. 1995) се намира свободно в Интернет, беше потърсено и получено разрешение за превод и ползване от проф. Джуди Бери. С цел по-прецизната езикова и културна адаптация, скалата бе преведена на български език от двама психолози с отлично владеене на английски език. Преводите не се различаваха съществено. Формира се окончателна преводна версия, която беше тествана от 5 семейни двойки, за да се провери разбирането на твърденията. Обратен превод на крайния вариант бе направен от независим преподавател по английски език с цел сравняване с оригинала. В българския вариант на този етап се запазва броят на твърденията като в оригиналната скала – 18.

Въпросникът бе обработен в Google Формуляр, удобен и лесен за попълване от компютър или мобилно устройство и бе разпратен чрез мобилни приложения и социални мрежи. Времето за попълване е около 10-15 мин. Отговорите се събираха от 19.07.2019г. до 20.09.2019г.

Изследвани лица

В изследването се включиха 105 лица, от които 5 отпаднаха при обработване на резултатите, тъй като отговорите им бяха непълни. Обект на настоящото изследване са 100 лица – родители от Пловдив, София, Бургас, Стара Загора и други по-малки населени места. 26 от тях са родители на деца с различни нарушения в развитието. Запазена е анонимността на всички лица. Разпределението им по демографски характеристики може да се види в Таблица 1.

<i>Таблица 1. Разпределение на изследваните лица по демографски характеристики</i>		Брой	%
Вашият пол е	Мъж	18	18,0%
	Жена	82	82,0%
	Общо	100	100,0%
Вашата възраст е	25-30	9	9,0%
	31-35	23	23,0%
	36-40	41	41,0%
	над 40	27	27,0%
	Общо	100	100,0%
Вашето образование е	Средно	26	26,0%
	Полувисше	2	2,0%
	Висше	72	72,0%
	Общо	100	100,0%
Вие сте родител на	1 дете	48	48,0%
	2 деца	49	49,0%
	3 деца	3	3,0%
	Общо	100	100,0%

Вашето семейно положение е	неженен/неомъжена	11	11,0%
	женен/омъжена	71	71,0%
	разделен/а	7	7,0%
	разведен/а	10	10,0%
	вдовец/вдовица	1	1,0%
	Общо	100	100,0%
Пол на детето	Момче	53	53,0%
	Момиче	47	47,0%
	Общо	100	100,0%
Възраст на детето	под 5	14	14,0%
	5-7	30	30,0%
	8-10	24	24,0%
	над 10	32	32,0%
	Общо	100	100,0%
Детето (към, което са насочени отговорите Ви) има ли затруднения в развитието? Ако да, моля, отбележете на какво се дължат	Не	74	74,0%
	Физически увреждания	2	2,0%
	Множество увреждания	1	1,0%
	Интелектуални затруднения	2	2,0%
	Езиково-говорни нарушения	6	6,0%
	СНСУ	3	3,0%
	РАС	9	9,0%
	Емоционални и поведенчески разстройства	3	3,0%
	Общо	100	100,0%
Моля, посочете Вашето населено място	Пловдив	66	66,0%
	София	5	5,0%
	Бургас	5	5,0%
	Стара Загора	5	5,0%
	Други	19	19,0%
	Общо	100	100,0%

Анализ на получените резултати

За статистическата обработка на данните беше използван пакет IBM SPSS Statistics 25.

За разкриване на факторната структура на скалата и установяване на валидността на конструкта на българската извадка бе приложен експлораторен факторен анализ по метода на главните компоненти и Варимакс-ротация. В българската версия се извличат 5 фактора (със собствена стойност по-голяма от 1), след ротацията на факторите по метода на Варимакс с нормализация на Кайзер се подкрепя двуфакторното решение (Таблица 2).

Таблица 2. Ротирана компонентна матрица	Factor	
	1	2
9. Основният източник на стрес в живота ми е детето ми	,699	,233
10. Да имаш дете, ти остава по-малко време и гъвкавост в живота	,692	,029
13. Поведението на детето ми често е смущаващо или стресиращо за мен	,623	,163
12. Трудно е да се балансират различните отговорности заради детето ми	,615	-,013
15. Чувствам се претоварен/а от отговорността да бъда родител	,612	,454
3. Грижите за детето ми понякога отнемат повече време и енергия, отколкото аз мога да дам	,562	,018
16. Да имаш дете означава да имаш твърде малко възможности за избор и твърде малко контрол над живота си	,522	,248
4. Понякога се притеснявам дали правя достатъчно за детето ми	,474	-,129
11. Да имаш дете е финансова тежест	,427	,178
8. *Да имам дете ми дава по-уверен и оптимистичен поглед за бъдещето	-,041	,748
18. *Смятам, че детето ми е приятно	-,013	,693
6. *Обичам да прекарвам време с детето си	,109	,556
2. *Почти няма нещо, което не бих направил/а за детето ми, ако е необходимо	-,336	,506
5. *Чувствам се близък/ка с детето ми	,171	,502
17. *Доволен/а съм като родител	,284	,486
7. * Детето ми е важен източник на обич за мен	,015	,455
1. * Щастлив/а съм в ролята си на родител	,149	,424
14. Ако трябва да го направя отново, може да реша да нямам дете	,188	,374

*ревърсни айтеми – позитивни усещания, представляват фактор Родителска удовлетвореност

Прави впечатление, че айтем 14, който принадлежи към скалата на негативните усещания или родителски стресори е включен към скалата на позитивните усещания. Прави впечатление и ниското му тегло. Това може да се дължи или на неразбирането му от страна на изследваните лица, или на малкия размер на българската извадка. Ще се наблюдава поведението му в следващия етап на изследване и ще се вземе решение дали да отпадне от въпросника.

Бери и Джоунс, използват експлораторен факторен анализ и идентифицират четири, а не две измерения на PSS. Това обаче са просто подразделения на родителския стрес и родителската удовлетвореност. Останалите проучвания използват различни езикови версии на PSS и различни статистически методи: Oronoz, Alonso-Arbiol и Balluerka [6] използват испанска версия на PSS и отново само експлораторен факторен анализ. Те идентифицират две основни измерения на PSS. Брито и Фаро използват португалска версия на PSS и също така експлораторен факторен анализ, за да идентифицират две измерения, покриващи двата основни аспекта на родителския стрес. [7].

Cheung и Leung и Tsang използват една и съща китайска версия на PSS. Cheung използва експлораторен факторен анализ на основните компоненти и идентифицира двете основни измерения на PSS. Leung и Tsang използват версията на рейтинговата скала на модела Rasch с китайската версия на PSS. Те открили, че PSS отговаря на едномерна скала, измерваща родителския стрес. Следователно по-голямата част от проучванията, с изключение на Leung и Tsang, предполагат, че PSS е съставен от две отделни измерения, но не с точно същите елементи в тях: родителски стресори или

стрес като една подскала и родителско удовлетворение или липса на удовлетвореност като друга подскала. Освен това всички проучвания посочват, че айтем 2 (Почти няма нещо, което не бих направил/а за детето ми, ако е необходимо) трябва да бъде изключен. Всяко от проучванията, обаче също предполага елиминиране на други елементи. По този начин двуизмерността на PSS все още не е тествана официално и психометричните свойства на двете подскали остават да се изучават.[7]

Общата надеждност на българската версия на въпросника е отлична – коефициент α на Кронбах е (.816). Алфа на Кронбах за подскала Родителска удовлетвореност е (.766), а за подскала Родителски стресори е (.823). Бери и Джоунс описват, че английският PSS показва отлична надеждност (α на Кронбах = .83), както и отлична надеждност във времето (корелация на тест-ретест = .81 за шест седмици). Други проучвания описват сходни резултати за надеждност на различни езикови версии: Алфа на Кронбах (.89) – (.90) е отчетена за китайската версия съответно с 16 и 17 айтема, испанската версия е с 13 айтема и докладват за α на Кронбах (.76) и (.77) съответно на двата фактора, версията на португалски е с 16 пункта и двуфакторно отчитат (.60) и (.79) α на Кронбах, версията на урду е с 19 айтема и α на Кронбах (.73) [7].

За проверка на факторното влияние на демографските характеристики беше използван дескриптивен анализ и t-test за независима извадка. Резултатите показват, че нивото на стрес не се влияе от възрастта на родителя, възрастта на детето, броят деца на децата и семейното положение на родителите. Броят на изследваните родители от населени места извън Пловдив е много малък и не може да се търси разлика в нивото на стрес в това изследване, но в Таблица 3 може да се видят стойностите. Повисоки нива на стрес демонстрират майките ($M=35,33$; $SD=8,66$), отколкото бащите ($M=30,22$; $SD=6,12$) (Таблица 4); родителите на момчета ($M=36,02$; $SD=9,52$), отколкото на момичета ($M=32,6$; $SD=6,74$) (Таблица 5); родителите със средно и полувисше образование ($M=37,07$; $SD=8,94$), отколкото висшистите ($M=33,38$, $SD= 8,10$) (Таблица 6) и родителите на деца с нарушения в развитието ($M=40,15$; $SD= 9,82$), отколкото родителите на деца в норма ($M= 32,39$; $SD= 6,95$) (Таблица 7).

Таблица 3. Разпределение на изследваните лица по фактори и населено място

	Пловдив	София	Бургас	Стара Загора	Други
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Родителска удовлетвореност	10,45	9,20	10,60	12,60	11,53
Родителски стресори	23,70	24,40	20,40	24,20	24,26
Ниво на стрес	34,15	33,60	31,00	36,80	35,79

Таблица 4. Влияние на пола на родителя върху факторите

Родителска удовлетвореност	Мъж	18	9,72	2,191	,516
	Жена	82	10,93	3,481	,384
Родителски стресори	Мъж	18	20,50	5,056	1,192
	Жена	82	24,40	7,242	,800
Ниво на стрес	Мъж	18	30,22	6,122	1,443
	Жена	82	35,33	8,667	,957

Таблица 5. Влияние на пола на детето върху факторите

Родителска удовлетвореност	Момче	53	11,38	3,923	,539
	Момиче	47	9,96	2,255	,329
Родителски стресори	Момче	53	24,64	7,679	1,055
	Момиче	47	22,64	6,152	,897
Ниво на стрес	Момче	53	36,02	9,528	1,309
	Момиче	47	32,60	6,746	,984

Таблица 6. Влияние на образованието на родителя върху факторите

Родителска удовлетвореност	средно и полувисше	28	10,79	3,457	,653
	Висше	72	10,68	3,275	,386
Родителски стресори	средно и полувисше	28	26,29	7,693	1,454
	Висше	72	22,69	6,553	,772
Ниво на стрес	средно и полувисше	28	37,07	8,948	1,691
	Висше	72	33,38	8,109	,956

Таблица 7. Влияние на състоянието на развитие на детето върху факторите

Родителска удовлетвореност	Не	74	10,45	3,062	,356
	Да	26	11,46	3,901	,765
Родителски стресори	Не	74	21,95	5,724	,665
	Да	26	28,69	8,098	1,588
Ниво на стрес	Не	74	32,39	6,955	,809
	Да	26	40,15	9,829	1,928

Дискусия

В това проучване изследвахме валидността на скалата за родителски стрес с 18 позиции с помощта на IBM SPSS Statistics. Резултатите от анализите показваха, че PSS показва адекватна факторна валидност и отлична вътрешна надеждност. Въпреки малката като брой извадка, данните от анализа потвърждават, че българският вариант на въпросника е лесен за разбиране и бърз за администриране, подкрепяйки неговата приложимост в ежедневната клинична и изследователска практика.

Когато бяха сравнени факторните структури на българската версия и на оригиналната версия, бяха подчертани някои разлики. По-конкретно, авторите са включили четири фактора (родителски награди, родителски стресори, липса на контрол и родителско удовлетворение), които в оригиналната версия не се основават на ясно теоретично разграничение. При нас се обособиха две подскали – родителско удовлетворение и родителски стресори и следователно двуизмерната структура изглежда много подходяща при проектирането на инструмент за оценка на родителския стрес.

Преходът към родителство се превръща в сложен период, в който настъпват промени и предефиниции в живота на мъжете и жените, за да се адаптират към новата роля на баща или майка. В този процес на адаптация, членовете на двойката могат да експериментират както отрицателни, така и положителни страни на родителството,

които някои автори наричат „разходи и ползи“ от майчинството/бащинството. В това отношение двете измерения на PSS в нашето изследване – родителско удовлетворение и родителски стресори – обхващат тази комбинация от плюсове и минуси, които съпътстват прехода към родителство.

Важно е да се отбележат ограниченията на изследването. Основното ограничение е малкият размер на извадката. Бъдещите изследвания трябва да се съсредоточат върху получаване на данни от по-големи групи изследвани лица. От друга страна, в бъдещите проучвания трябва да се изследва временната стабилност и да се проведат потвърдителни анализи за валидизиране на модела.

Заключение

За да бъдат ефективни интервенциите и подходите, изготвяни за семействата, трябва да се определи нивото и източникът на техния стрес и начинът, по който те се справят с този стрес. В същото време е забележително, че областта на консултирането и ориентирането се развива бързо, особено в проучванията на семейството и двойките. Очевидно е обаче, че изследователите се нуждаят от специфични за културата скали в своите изследвания. Следователно важно е изискването да има скала за родителски стрес, специфичен за културата. Целта на това проучване беше да се адаптира мащаб за определяне на нивото на стрес на родителите и българската версия на Скалата за родителски стрес (Parental Stress Scale) изглежда точен инструмент за оценка.

Литература:

1. Abidin, R. R. (1995). The parenting stress index professional manual. Lutz, FL: Psychological Assessment Resources.
2. Baker B.L, McIntyre L.L, Blacher J, Crnic K.A, Edelbrock C, Low C. Pre-school children with and without developmental delay: behaviour problems and parenting stress over time. J Intellect Disabil Res. 2003; 47: 217-230
3. Belsky, J. 1984: The determinants of parenting: a process model. Child Development 55, 83-96
4. Berry, J.O., & Jones, W.H. (1995). The Parental Stress scale: Initial psychometric evidence. Journal of Social and Personal Relationships, 12, 463-472. <https://doi.org/10.1177/0265407595123009>
5. Deater-Deckard K. Parenting stress. New Haven, CT: Yale University Press; 2004.
6. Oronoz, Beatriz; Alonso-Arbiol, Itziar; Balluerka, Nekane A Spanish adaptation of the Parental Stress Scale Psicothema, vol. 19, núm. 4, 2007, pp. 687-692 Universidad de Oviedo Oviedo, España
7. Pontoppidan M, Nielsen T, Kristensen IH (2018) Psychometric properties of the Danish Parental Stress Scale: Rasch analysis in a sample of mothers with infants. PLoS ONE 13(11): e0205662. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205662>